(इंग्रजी मध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

न्यू इंडिया ॲश्युरन्स कंपनी लिमिटेड

विरुद्ध

मंदार माधव तांबे आणि इतर.

१४ डिसेंबर १९९५

[न्यायमुर्ती एस. पी. भरुचा आणि न्यायमुर्ती बी. एन. किरपाल]

मोटार वाहन कायदा,१९३९-कलम ९६(२) (ब) (२), २(५)(अ) आणि मुंबई मोटार वाहन नियम, १९५९-नियम १६-अपात्रतेच्या कालावधीत वाहन चालविण्याचा परवाना मिळवणे-विमा पत्रातील विशेष तरतूद लागू करण्याचा कंपनीला अधिकार आहे की नाही-विमा पत्र विमा कंपनीला कोणत्याही दायित्वापासून मुक्त करते की नाही.

शब्द आणि वाक्यांश:

वाहनचालक परवान्याचा अर्थ कलम २ (५-अ) मोटार वाहन कायदा, १९३९

दोन स्कूटरचा अपघात झाला. प्रतिवादी क्रमांक १ ने मोटार अपघात दावा न्यायाधिकरणासमोर नुकसानभरपाईसाठी अर्ज दाखल केला. प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे शिकण्याचा परवाना होता, ज्याची मुदत अपघाताच्या दीड वर्षापूर्वी संपली होती. म्हणून, अपघात झाला तेव्हा प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे वाहन चालवण्याचा

परवाना किंवा शिकण्याचा परवाना नव्हता. अपघातानंतर लगेचच त्याने नवीन शिकाऊ परवाना मिळवला आणि दोन दिवसांच्या आत वाहन चालवण्याचा परवाना मिळवला. न्यायाधिकरणाने विमा कंपनीसह प्रतिवादी क्रमांक १ ते ३ ला वार्षिक ६ टक्के दराने व्याजासह संयुक्तपणे किंवा स्वतंत्रपणे देण्यात आलेली रक्कम भरण्याचे निर्देश दिले. अपील केल्यावर उच्च न्यायालयाने असे म्हटले की कायद्यात कायमस्वरुपी वाहन चालवण्याचा परवाना देण्याचा विचार केला जात नाही आणि कायद्याच्या कलम ९६(२) (ब) (२), मधील 'विधिवत परवाना' या संज्ञेमध्ये शिकाऊ परवानाधारकाचा समावेश असेल जर त्याने एकदा असा परवाना धारण केला असेल तर अपवर्जन कलम लागू होणार नाही.

उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयामुळे व्यथित होऊन, अपीलकर्त्याने अपील करण्यासाठी विशेष परवानगीसाठी याचिका दाखल केली. या याचिकेवर विचार करण्यासाठी उद्भवणारे दोन प्रश्न असे आहेतः (१) मोटार वाहन कायद्याच्या कलम ९६(२) (ब) (२), च्या तरतुदींचा वापर करण्याचा अपीलकर्ता कंपनीला अधिकार आहे का? (२) विमा पत्रातील अपवर्जन कलम अपीलकर्ता कंपनीला कोणत्याही दायित्वापासून मुक्त करते का?

अपीलाला परवानगी देत, हे न्यायालय असे म्हटले:

१.मोटार वाहन कायद्यानुसार वैध वाहन चालविण्याचा परवाना असा असेल, जो वाहन चालवण्याची चाचणी घेतल्यानंतर मोटार वाहन कायदा, १९३९च्या प्रकरण २ च्या तरतुदींनुसार जारी केला जातो.[६९१- एफ]

२. जर एखाद्या व्यक्तीने मोटार वाहन कायद्याच्या दुसऱ्या प्रकरणांतर्गत परवाना मिळवला असेल आणि ज्याने वाहन चालवायला शिकण्यास सक्षम करणारा तात्पुरता परवाना मिळवला असेल, त्याला योग्य परवाना मिळालेला मानला जाऊ शकत नाही, मात्र त्याला योग्य परवाना मिळालेला मानला जाईल.[६९२- एफ]

युनायटेड इंडिया इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड विरुद्ध टिळक राम, (१९८५) ए. सी. जे. ४८१ ने रद्द करण्यात येत आहे.

३. विमा पत्रामध्ये 'कायमस्वरुपी वाहनचालक परवाना' या शब्दांचा वापर हा तात्पुरता किंवा शिकाऊ परवानाधारक विमा पत्राच्या कक्षेत येणार नाही यावर जोर देण्यासाठी केला जात असे. विमापत्राचा हेतू आणि अर्थ स्पष्टपणे असा आहे की, अपघाताच्या वेळी वाहन चालविणारी व्यक्ती कायद्याच्या कलम २ (५ए) च्या अर्थानुसार 'वाहन चालविण्याचा परवाना' ग्रहण केलेली असलेली असावी. [६९३- सी]

४. विमा कंपनी, अपघात झाल्यास, वैध वाहन चालविण्याचा परवाना किंवा कायमस्वरुपी वाहन चालवण्याचा परवाना असलेली व्यक्ती 'शिकाऊ वाहन

चालविण्याचा परवाना व्यतिरिक्त' वाहन चालवत असेल तरच जबाबदार असेल. [६९३- ए]

दिवाणी अपील न्यायाधिकरणःदिवाणी अपील क्र. ३४८६/८६

पहिल्या अपील क्र. ९६५/१९८४ मधील मुंबई उच्च न्यायालयाच्या ५ फेब्रुवारी १९८६ च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी वकील म्हणून एस. एम. सूरी आणि प्रमोद दयाल.

प्रतिवादी क्रमांक १ साठी वकील म्हणून एम. डी. अडकर, एस. डी. सिंग आणि एजाज मकबूल, प्रतिवादी क्रमांक २ साठी वकील म्हणून बी. एन. नाईक आणि ए. एम. खानविलकर.

पुढील न्याय आदेश देण्यात आलाः

अपघाताच्या परिणामी काही जखमा झालेल्या प्रतिवादी क्रमांक १ ला देण्यात आलेल्या नुकसानभरपाईची रक्कम भरण्याचे अपीलकर्ता विमा कंपनीचे दायित्व कायम ठेवणाऱ्या मुंबई उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयाविरूद्ध विशेष याचिकेद्वारे केलेले हे अपील आहे.

४ जुलै १९७९ रोजी दोन स्कूटरचा अपघात झाला. एक स्कूटर क्र. (एम. टी. एम. ६३२७) प्रतिवादी क्रमांक १ (दावेदार) चालवत होता आणि दुसरी स्कूटर (बी. वाय. झेड. ५३४८) प्रतिवादी क्रमांक ३ द्वारे चालवली जात होती. या अपघाताच्या

परिणामी प्रतिवादी क्रमांक १ ला काही जखमा झाल्या आणि त्याने मोटार अपघात दावा न्यायाधिकरणासमोर नुकसानभरपाईसाठी अर्ज दाखल केला.

याचिकाकर्त्याने सदर अर्जाला विरोध केला. त्याच्या वतीने असा युक्तिवाद करण्यात आला की २२ जुलै १९७७ रोजी प्रतिवादी क्रमांक ३ ने शिकाऊ वाहन चालवण्याचा परवाना मिळवला होता, ज्यामुळे तो वाहन चालवायला शिकण्याच्या उद्देशाने वाहन चालवू शकला. या शिकाऊ परवान्याची वैधता २१ नोव्हेंबर १९७७ रोजी संपली होती. ४ जुलै १९७९ रोजी अपघात झाला तेव्हा प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे मोटार वाहन कायदा, १९३९ नुसार वाहन चालविण्याचा परवाना नव्हता किंवा त्याच्याकडे शिकण्याचा परवाना देखील नव्हता. असे दिसते की अपघातानंतर लगेचच प्रतिवादी क्रमांक ३ ने ७ जुलै १९७९ रोजी नवीन शिकाऊ परवाना मिळवला आणि त्यानंतर ९ जुलै १९७९ रोजी वाहन चालवण्याचा परवाना मिळवला.

मोटार अपघात दावा न्यायाधिकरण यांनी २ जून १९८४ रोजी दिलेल्या निकालानुसार, प्रतिवादी क्रमांक ३ च्या निष्काळजीपणामुळे हा अपघात झाला असा निष्कर्ष काढला. त्यात असे आढळून आले की प्रतिवादी क्रमांक १ हा नुकसानभरपाईसाठी २,६०,०००/- रुपयांची भरपाई मिळण्याचा हक्कदार होता. त्यानुसार, अपीलकर्ता विमा कंपनीसह त्यातील १ ते ३ प्रतिवादींना वार्षिक ६ टक्के दराने व्याजासह संयुक्तपणे किंवा स्वतंत्रपणे उक्त रक्कम भरण्याचे निर्देश देण्यात आले.

याचिकाकर्त्याने सदर निर्णयाविरोधात याचिका दाखल केली. अपीलकर्त्यातर्फे जो मुख्य युक्तिवाद करण्यात आला तो असा होता की प्रतिवादी क्रमांक ३ ला स्कूटर चालवण्याचा योग्य परवाना नव्हता आणि सबब, मोटार वाहन कायद्याच्या तरतुदी लक्षात घेऊन आणि विमा पत्रामध्ये समाविष्ट केलेल्या एका विशिष्ट कलमाच्या दृष्टीने, विमा कंपनीला सर्व दायित्वांपासून मुक्त करण्यात आले. अपीलकर्ता कंपनीने ज्या धोरणावर भर दिला होता, त्यातील हा अपवर्जन कलम खालीलप्रमाणे आहेः

> "परंतु, वाहन चालवणाऱ्या व्यक्तीकडे अपघाताच्या वेळी वैध वाहन चालविण्याचा परवाना आहे किंवा त्याच्याकडे कायमस्वरुपी वाहन चालवण्याचा परवाना आहे (त्यानंतर शिकाऊ परवाना) आणि अशा परवान्यासाठी तो अपात्र नाही."

या कायदयात कायमस्वरुपी वाहनचालक परवाना देण्याचा विचार केला जात नाही, असा निष्कर्ष उच्च न्यायालयाने काढला. त्यानंतर ते असे मानते की, कायद्याच्या कलम ९६ (२) बी (२) मधील 'विधिवत परवाना' या संज्ञेमध्ये शिकाऊ परवानाधारकाचा समावेश असेल, जर त्याच्याकडे एकदा असा परवाना असेल तर उपरोक्त अपवर्जन कलम लागू होणार नाही.

या न्यायालयाला अपील करण्याची परवानगी देताना हे स्पष्ट केले की प्रकरणाचा निकाल काहीही असो याचिकाकर्त्याने दावेदाराला दिलेल्या रक्कमेचा भरणा करावा या अटीवर परवानगी दिली आहे.

अपीलकर्त्याच्या वतीने श्री. सुरी यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की अपघात झाला त्या वेळी प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे कोणताही परवाना नव्हता. त्यामुळे विमा पात्रातील उपरोक्त तरतुदी आणि कायद्याच्या कलम ९६ (२) बी (२) ने देखील अपीलकर्त्याला कोणत्याही दायित्वातून मुक्त आहे.

प्रतिवादी च्या विद्वान वकिलाने अपीलाखालील निकालाच्या निरीक्षणांवर आणि युनायटेड इंडिया इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड विरुद्ध टिळक राम आणि इतर, (१९८५) ए. सी. जे. ४८१ मध्ये हिमाचल प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयात घेतलेल्या अशाच दृष्टिकोनावर भर दिला आणि अपीलाखालील न्यायनिर्णयाची निरीक्षणे सादर केली आणि युनायटेड इंडिया इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड विरुद्ध टिळक राम आणि इतर,(१९८५) ए. सी. जे. ४८१ मध्ये हिमाचल प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयात घेतलेल्या अशाच दृष्टिकोनावर आणि त्यांनी सादर केले की प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे एकेकाळी शिकाऊ परवाना असल्याने, देण्यात आलेल्या नुकसानभरपाईची रक्कम विमा कंपनी भरण्यास जबाबदार होते.

सदर अपीलात विचार करण्यासाठी उद्भवणारे दोन प्रश्न म्हणजे, प्रथम, अपीलकर्ता कंपनीला उक्त कायदयाच्या कलम ९६ (२) बी (२) च्या तरतुदींचा वापर करण्याचा

अधिकार आहे का? आणि दुसरे म्हणजे, विमा पात्रातील वरील उद्‌धृत अपवर्जन कलम अपीलकर्ता कंपनीला सदरच्या प्रकरणात कोणत्याही दायित्वापासून मुक्त करते का.?

पहिल्या युक्तिवादाची दखल घेण्यासाठी, उक्त कायदयाच्या संबंधित आदेशांचा संदर्भ घेणे आवश्यक आहे. कलम ९६ (२) बी (२), ज्यावर अपीलकर्त्याने भर दिला आहे, ते खालीलप्रमाणे आहेः

> "(२) ज्या कार्यवाहीत निर्णय दिला जातो त्या कार्यवाहीच्या प्रारंभापूर्वी किंवा नंतर, कार्यवाही करणाऱ्या न्यायालयाद्वारे किंवा अपील प्रलंबित असताना त्यावर अंमलबजावणी थांबविल्या जाईपर्यंत कोणत्याही निर्णयाच्या संदर्भात विमा कंपनीने नोटीस दिली असेल तर, कोणत्याही निर्णयाच्या संदर्भात, उपकलम (१) अंतर्गत कोणतीही रक्कम विमा कंपनीद्वारे देय राहणार नाही; आणि ज्या विमा कंपनीला अशी कोणतीही कार्यवाही करण्याची नोटीस दिली गेली आहे, त्याला त्यात पक्षकार बनण्याचा आणि खालीलपैकी कोणत्याही कारणास्तव कारवाईला प्रत्युत्तर देण्याचा अधिकार असेल, म्हणजेः

(अ).............

(ब) धोरणाच्या विशिष्ट अटींचे उल्लंघन झाले आहे, खालील अटींपैकी एक आहे, म्हणजेः

(१) ....

(२) नामनिर्देशित व्यक्तीने किंवा व्यक्तींनी किंवा योग्यरित्या परवाना नसलेल्या व्यक्तीद्वारे किंवा अपात्रतेच्या कालावधीत वाहन चालविण्याचा परवाना ठेवण्यासाठी किंवा मिळविण्यासाठी अपात्र ठरलेल्या कोणत्याही व्यक्तीद्वारे वाहन चालवण्याची अटः"

या कलमात, इतर गोष्टींबरोबरच, 'वाहनचालक परवाना' या शब्दाचा वापर केला आहे, ज्याची व्याख्या कायद्याच्या कलम २ (५अ) मध्ये खालीलप्रमाणे करण्यात आली आहेः

> "वाहन चालवण्याचा परवाना" म्हणजे दुसऱ्या प्रकरणांतर्गत सक्षम प्राधिकरणाने जारी केलेला दस्तऐवज ज्यामध्ये त्यात निर्दिष्ट केलेल्या व्यक्तीला मोटार वाहन किंवा कोणत्याही विशिष्ट वर्गाचे किंवा वर्णनाचे मोटार वाहन चालविण्यास अधिकृत केले आहे."

कलम ३ मध्ये इतर गोष्टींबरोबरच अशी तरतूद आहे की कोणत्याही व्यक्तीने त्याला दिलेला प्रभावी वाहन चालविण्याचा परवाना असल्याशिवाय मोटार वाहन चालवू नये. कलम ७ मध्ये वाहन चालवण्याचा परवाना देण्याची तरतूद आहे आणि त्याच्या उपकलम (६) मध्ये असे म्हटले आहे की कोणत्याही अर्जदाराला प्राधिकरण समाधानासाठी, तिसऱ्या अनुसूचीत निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे वाहन चालविण्याच्या क्षमतेच्या चाचणीमध्ये उत्तीर्ण झाल्याशिवाय कोणताही वाहन चालविण्याचा परवाना

योग्य समजत नाही तोपर्यंत दिला जाणार नाही. त्यामुळे हे स्पष्ट आहे की, मोटार वाहन कायदा, १९३९ च्या दुसऱ्या प्रकरणांतर्गत तरतुदींनुसार, वाहन चालवण्याची चाचणी झाल्यानंतर जारी केला जाणारा वैध वाहन चालविण्याचा परवाना हा सदर कायदयाने विचारात घेतलेला वैध परवाना असेल. ज्याच्याकडे मात्र शिकाऊ परवाना असतो, ती व्यक्ती म्हणजे ज्याने वाहन चालवण्याची चाचणी पूर्णपणे यशस्वी केली नाही. कायद्याच्या दुसऱ्या प्रकरणात, कलम २१ (२) वगळता, शिकाऊ परवान्याचा कोणताही उल्लेख केलेला नाही, जे वाहन चालविण्याचे शिक्षण घेणाऱ्या व्यक्तींना तात्पुरते परवाने जारी करण्यासाठी नियम तयार करण्यास राज्य सरकारला सक्षम करते. हे लक्षात घेऊन मुंबई मोटार वाहन नियमांमध्ये एक तरतूद (नियम१६) करण्यात आली आहे, ज्याचा संबंधित भाग खालीलप्रमाणे आहेः

१६. शिकाऊ वाहन चालन परवाना

(अ) कलम ३चे उप-कलम (१), सूचना प्राप्त करताना किंवा कलम ७ च्या उप-कलम (६) द्वारे आवश्यक असलेल्या चाचणीसाठी स्वतःला हजर करण्याच्या उद्देशाने वाहन चालवण्याचा अनुभव मिळवताना सार्वजनिक ठिकाणी मोटार वाहन चालवणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीला लागू होणार नाही, जोपर्यंत -

(i) वाहनचालक हा इऑर्न एल. लेफ्टनंटमधील शिकाऊ वाहन चालन परवानाधारक आहे, जो त्याला वाहन चालवण्याचा अधिकार देणाऱ्या नियमांनुसार आहे.

(ii) XXXX

(iii) वाहन चालकाच्या व्यतिरिक्त प्रशिक्षक म्हणून वाहन चालवण्याचा योग्य परवाना असलेली आणि वाहन सहजपणे थांबवू शकेल अशा स्थितीत बसलेली व्यक्ती असते.

वरील गोष्टींवरून हे स्पष्ट होते की प्रतिवादी क्रमांक ३ ने कायदयांतर्गत अधिकाऱ्याकडून जे मिळवले होते ते उक्त कायदयाच्या कलम २ (५ अ) च्या अर्थानुसार परवाना नव्हते. त्याने शिकाऊ परवाना मिळवला होता ज्यामुळे त्याला त्यात असलेल्या अटींची पूर्तता करण्याच्या अधीन राहून रस्त्यावर राहण्याची परवानगी मिळाली होती. एक महत्त्वाची अट अशी होती की जर तो मोटार वाहन चालवत असेल तर त्याच्या बाजूला प्रशिक्षक म्हणून वाहन चालवण्याचा परवाना असलेली व्यक्ती असणे आवश्यक आहे आणि वाहन सहजपणे थांबवू शकेल अशा स्थितीत बसणे आवश्यक आहे." यावरून हे स्पष्ट होते की, त्यांच्यापैकी एकजण चालवत असलेल्या एका कारमध्ये दोन शिकाऊ एकट्याने असू शकत नाहीत. जर नियमांनुसार शिकाऊ परवाना असलेल्या विद्यार्थ्याला गाडी चालवायची असेल तर त्याच्या बाजूला एक व्यक्ती बसलेली असावी जी योग्यरित्या परवानाधारक आहे. यावरून स्पष्टपणे दिसून येते की कायद्यात परिभाषित केल्यानुसार 'वाहनचालक परवाना' हा नियम ९६ अंतर्गत जारी केलेल्या शिकाऊ परवान्यापेक्षा वेगळा आहे. दुसऱ्या शब्दांत, एखाद्या व्यक्तीने मोटार वाहन कायद्याच्या दुसऱ्या प्रकरणांतर्गत

परवाना घेतला असेल त्याला मात्र योग्य परवाना असलेला मानला जाईल आणि ज्या व्यक्तीने त्याला वाहन चालवायला शिकण्यास सक्षम करणारा तात्पुरता परवाना मिळवला आहे, त्याला योग्य परवाना मिळालेला मानला जाऊ शकत नाही. युनायटेड इंडिया इन्शुरन्स कंपनीच्या खटल्यातील हिमाचल प्रदेश उच्च न्यायालयाचे एकल न्यायाधीश यांचा निर्णय, त्यांनी ज्या प्रमाणात उलट दृष्टिकोन ठेवला आहे, तो चुकीचा निर्णय असल्याचे मानले गेले पाहिजे.

असा परवाना असलेल्या विद्यार्थ्याला योग्य परवानाधारक मानला जाणार नाही. या विमा पात्रातील उपरोक्त कलमानुसार, हे मार्मिकरित्या स्पष्ट करते की, अपघात झाल्यास विमा कंपनी मात्र वैध वाहन चालविण्याचा परवाना किंवा कायमस्वरुपी वाहन चालवण्याचा परवाना असलेली व्यक्ती वाहन चालवत असेल तरच जबाबदार असेल. या कलमात विशेषतः अशी तरतूद आहे की जरी अपघाताच्या वेळी प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे सध्याचा शिकण्याचा परवाना असला, तरी अपीलकर्ता जबाबदार राहणार नाही. सध्याच्या प्रकरणात हे स्पष्ट आहे की प्रतिवादी क्रमांक ३ कडे अपघाताच्या तारखेपूर्वी कायमस्वरूपी शिकण्याचा परवाना नव्हता मात्र त्याच्याकडे फक्त शिकण्याचा परवाना होता मात्र तो अपघाताच्या जवळजवळ दोन वर्षांपूर्वी कालबाह्य झाला होता. उच्च न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की या कायद्यात 'कायमस्वरुपी वाहनचालक परवान्याचा' विचार केला जात नाही कारण वाहनचालक परवाना मात्र विशिष्ट कालावधीसाठी

वैध असतो ज्यानंतर त्याचे नूतनीकरण करावे लागते. असे असू शकते, परंतु विमा पत्रामध्ये ‘कायमस्वरुपी वाहनचालक परवाना’ या शब्दांचा वापर हा तात्पुरता किंवा शिकाऊ परवानाधारक विमा पत्राच्या कक्षेत येणार नाही यावर जोर देण्यासाठी होता. या धोरणाचा हेतू आणि अर्थ स्पष्टपणे असा आहे की अपघाताच्या वेळी वाहन चालविणारी व्यक्ती कायद्याच्या कलम २ (५अ) च्या अर्थानुसार 'वाहन चालविण्याचा परवाना' असलेली असावी. असे असल्याने, आम्ही उच्च न्यायालयाच्या निष्कर्षांशी सहमत होऊ शकत नाही की अपीलकर्ता प्रतिवादी क्रमांक १ च्या बाजूने देण्यात आलेली रक्कम भरण्यास जबाबदार होता.

उपरोक्त कारणांसह, अपीलास परवानगी आहे परंतु खर्चाबाबत कोणताही आदेश नाही. विशेष याचिका मंजूर करताना घातलेली अट लक्षात घेऊन की या याचिकेचा निकाल काहीही असला तरी, प्रदान केलेली रक्कम अपीलकर्त्याद्वारे दावेदारांना दिली जाईल, अपीलकर्त्याला इतर कोणताही दिलासा दिला जाऊ शकत नाही.

अपीलाला परवानगी देण्यात आली.

*** अस्वीकरण ***

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.